

Тернопільський осередок
Наукового товариства ім. Шевченка

ЗБІРНИК ПРАЦЬ

Том 12

Краєзнавчі дослідження
на Тернопільщині

Тернопіль
2021

УДК 91(477.85)(091)

К77

Відповідальний редактор серії — заслужений діяч науки і техніки України, академік НАМН України, дійсний член НТШ, доктор медичних наук, професор *Михайло Андрейчин*.

Редактор тому:

дійсний член НТШ, доктор географічних наук, професор *Любомир Царик*

Редакційна колегія: заслужений діяч науки і техніки України, дійсний член НТШ, доктор економічних наук, професор *Богдан Андрушків*; дійсна членкиня НТШ, почесна професорка Тернопільського національного економічного університету *Ольга Збожна*; доктор медичних наук, професор *Василь Копча*; голова Тернопільської обласної організації Національної спілки краєзнавців України *Степан Костюк*; дійсний член НТШ, академік УЕАН України, кандидат геолого-мінералогічних наук, професор *Йосип Свинко*; дійсний член НТШ, кандидат історичних наук *Богдан Строцен*; кандидатка історичних наук, доцентка *Ірина Федорів* (відповідальний секретар); директорка Велеснівського етнографічно-меморіального музею Володимира Гнатюка, членкиня НТШ (етнографічна комісія) у Львові *Романа Черемшинська*.

Рецензенти:

доктор педагогічних наук, професор *Анатолій Вихруш*
доктор мистецтвознавства, професор *Олег Смоляк*
кандидат історичних наук, доцент *Олександр Петровський*

Збірник праць : том 12. Краєнавчі дослідження на Тернопільщині / Тернопільський осередок Наукового товариства ім. Шевченка / відп. ред. М. Андрейчин, ред. тому Л. Царик. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2021. — 412 с.

ISBN 978-966-07-4034-1

У збірнику подано статті на тематику географічного, історичного, літературного краєзнавства, присвяченого Тернопільщині. Чільне місце відведено дослідженням творчості відомих постатей української науки і культури — Володимира Гнатюка, Івана Пулюя, Олександра Грабовського.

Адресовано науковцям, краєзнавцям, студентам.

УДК 908 (477.84)

Затверджено до друку науково-методичною радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, (протокол № 7 від 17.03.2021 р.)

Видано за фінансової підтримки Тернопільської ОДА та Тернопільської обласної ради

ISBN 978-966-07-4034-1

Усі права захищені

© Тернопільський осередок НТШ, 2021

ЗМІСТ

ПРИРОДНИЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ

ЙОСИП СВИНКО, ПЕТРО ДЕМ'ЯНЧУК, БОЖЕНА ГДАЛЬ	
Основні етапи палеогеографічного розвитку Тернопілля.....	11

МИХАЙЛО АНДРЕЙЧИН, ВОЛОДИМИР ПАНИЧЕВ	
Видовий склад кліщів та їх ураженість патогенними бактеріями в Тернопільській області.....	42

ЛЮБОМИР ЦАРИК	
Заповідна справа на Тернопільщині: історичні етапи, проблеми, перспектива.....	53

СВІТЛАНА НОВИЦЬКА	
Перспективні регіональні ландшафтні парки Тернопільщини як базова складова збалансованого регіонального розвитку.....	95

ГЕОЕКОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

ГОР КУЗИК	
Геоєкологічні проблеми зелених зон міст і селищ Тернопільської області	116

ЛЮБОВ ЯНКОВСЬКА	
Проблеми та перспективи поводження з твердими побутовими відходами в Тернопільській області.....	134

ПРИНА БАРНА	
Екологічні наслідки впровадження «енергозбережних» технологій з використання торфових брикетів	147

ЛЮДМИЛА СТРОЦЕНЬ

Сакральна скульптура Тернопільщини в збережених та незбережених об'єктах культурної спадщини 283

ЮВІЛЕЇ, ПЕРСОНАЛІЇ, НОМІНАЦІЇ

ОЛЬГА ЗБОЖНА

Іван Пулюй — взірець української національної еліти (До 175-річчя від дня народження Івана Пулюя).....296

ОСТАП ЧЕРЕМШИНСЬКИЙ, РОМАНА ЧЕРЕМШИНСЬКА

Велеснівський етнографічно-меморіальний музей
Володимира Гнатюка і його діяльність.....308

РОМАНА ЧЕРЕМШИНСЬКА

Щира дружба і плідна співпраця
Володимира Гнатюка і Михайла Коцюбинського
на царині української культури 320

ЯРОСЛАВ СТОЦЬКИЙ

Роль Івана Пулюя в першому повному
україномовному перекладі Біблії.....337

ОРЕСТА ПАРУБОЧА

Про деякі забуті імена української культури Поділля:
Олександр (Олекса) Грабовський (1874—1928).....359

СТЕПАН КОСТЮК

Дійсні члени відновленого НТШ на Тернопільщині:
фонди Тернопільського обласного
краєзнавчого музею 379

ЛАРИСА ФЕДОНЮК, СТЕПАН ПОДОВІВСЬКИЙ

Любити довкілля і вивчати навколишній світ —
основні здобутки наукової спадщини та трудової
діяльності Івана Яременка.....387

МИХАЙЛО АНДРЕЙЧИН, ІГОР АНДРЕЙЧИН

Увіковічення пам'яті українського вченого
Володимира Гнатюка у філателії.....401

СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

БОГДАН ГАВРИШОК, НАТАЛІЯ ЛІСОВА Ретроспективно-географічні аспекти заселення рифової зони Поділля	158
ПЕТРО ЦАРИК Регіональна туристсько-рекреаційна система Тернопільщини	167
ВАСИЛЬ ФАЙFUРА, ПЕТРО МАРТИНЮК Курорт Яна Конопки	175
БОГДАН АНДРУШКІВ, НАТАЛІЯ КИРИЧ, ОЛЬГА ПОГАЙДАК, РОМАН ШЕРСТЮК Мораль, духовність та громадський освітній інструментарій сприяють підвищенню ефективності гермінативного розвитку суспільства України (Контексти адміністративно-територіальної реформи) 189	
АНДРІЙ КУЗИШИН Формування партійної та електоральної культури населення Західної України (друг. пол. ХІХ — поч. ХХ ст.)	205
МИХАЙЛО СОХАЦЬКИЙ Охоронні розкопки на трипільському поселенні Підзамочок II	215
БОГДАН СТРОЦЕНЬ Дослідження полів битв часів Хмельниччини на Західній Україні	228
РУСЛАН ПІДСТАВКА Історіографічні, іконографічні та картографічні джерела в контексті відтворення замків Тернопільщини	242
БОГДАН ТИХИЙ Герб міста Бережани	251
БОГДАН ТИХИЙ Втрачені храми Бережан	260
ОКСАНА ДЯКІВ Музей-садиба «Галерея Богдана»	275

ІСТОРИОГРАФІЧНІ, ІКОНОГРАФІЧНІ ТА КАРТОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА В КОНТЕКСТІ ВІДТВОРЕННЯ ЗАМКІВ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

ГО «Клуб історичної реконструкції
«ЗБАРАЗЬКИЙ ГАРНІЗОН»

У статті проведено аналіз історіографічних досліджень, присвячених оборонним спорудам, які є пам'ятками історії і культури національного значення і перебувають на балансі Національного заповідника «Замки Тернопілля». Наведено основні результати наукових досліджень фортець і замків Тернопілля, які було введено в науковий обіг. Розглянуто наймасштабніші реставраційні проекти заповідника і перспективні напрямки ревіталізації оборонних споруд регіону.

Ключові слова: *пам'ятки історії і культури, фортеці, замки, ревіталізація оборонних споруд, історіографічні дослідження.*

Проблема збереження та ревіталізації нерухомих пам'яток історії і культури є першочерговим завданням історико-архітектурних заповідників різних рівнів і профілів. Особливої уваги потребують об'єкти культурної спадщини національного значення — фортеці, замки та палаци. Ліквідація їх аварійного стану, поетапна консервація та науково-обґрунтована реставрація дає можливість провести музеєфікацію та пристосування цих пам'яток до туристичної діяльності. Фортеця чи замок може виконувати функцію «окремого нерухомого музейного» експоната або бути приміщенням такого музею. Якісно вищим рівнем ревіталізації пам'ятки є відбудова втрачених елементів оборонної споруди та реставрація наявних. Такі об'єкти відтворюються чи реконструюються з метою наближення їх зовнішнього вигляду та внутрішніх інтер'єрів до тої епохи, на яку припав період їх спорудження чи «останньої» перебудови. Сукупність всіх вищенаведених заходів у європей-

ській науці отримали назву «ревіталізація», чи повернення до життя.

Для реалізації та практичного виконання консерваційно-реставраційних робіт необхідне комплексне наукове дослідження не тільки самого об'єкта, а й природно-географічного середовища (геосистеми), на якій він розташований. Комплексність дослідження об'єкту полягає в тому, щоб використавши археологічні, історіографічні, картографічні, архітектурні та інші *методи дослідження*, «запропонувати» реставраторам максимально широке поле діяльності з вивчення концепції відновлення замку чи палацу. Вивчення фізико-географічних передумов спорудження оборонної споруди передбачає дослідження геолого-петрографічних та гідрологічних особливостей території пам'ятки та його охоронної зони. Природний геологічний «фундамент» фортеці, матеріал спорудження мілітарних складових і декоративно-оздоблювальних елементів, наявність та характеристики гідросітки — ці та багато інших факторів мали визначальний вплив на виникнення та функціонування оборонної споруди.

Часто наукові дослідження оборонних споруд регіону, що є об'єктом дослідження даної статті, носять вузькоспеціалізований характер: архітектурні обміри, історіографічні дослідження, археологічні розвідки тощо. Винятками є комплексні (дво- чи трьокomпонентні), як правило, дисертаційні дослідження або розроблення документації на виготовлення паспорта пам'ятки. Поєднання історико-географічного методу та критичного аналізу історіографічного матеріалу та писемних (зокрема й документальних) джерел разом з архітектурними дослідженнями, підтвердженням, по можливості, археологічним матеріалом — є предметом дослідження кожного замку (у всякому випадку, повинні бути).

Протягом ХХ — ХХІ ст. в історіографії по цій темі було лише декілька ґрунтовних праць на основі натурних та джерелознавчих досліджень. Фрагментарно замки заповідника розглядалися в контексті вивчення історико-культурних пам'яток Західної України. Окремої уваги заслуговують

статті В. Собчука⁴, А. Кривенко і Л. Крощенко⁵, Р. Могитича⁶, Р. Підставки⁷ і М. Сивого⁸, історико-архітектурні дослідження Р. Підставки і О. Рибчинського⁹.

Виклад основного матеріалу. Протягом останнього часу нам вдалося встановити першу писемну згадку про «новий» Збараський замок, який дослідники (А. Чоловський, А. Мілобезький та ін.) датували 1620 чи 1627 роком. На основі детального опрацювання щоденника відомого військового діяча і дипломата Еріха Лясоти зі Стеблева («Tagebuch des Erich Lassota von Steblau») встановлено, що пам'ятка датується 1589 р. Автор щоденника під 6 липня 1589 р. записує: «Басар (місто менше половини четверті милі від міста і замку Збаража, що належить князю Збараському (2 милі). В містечко Колодно (1 миля). Обідав. В місто Вишневець з замком, що лежить на березі р. Горині (2 милі)... Містечко Басар (Базар, суч. село Базаринці) знаходиться, за словами мандрівника, на відстані 1/8 милі (близько 1 км) від міста і замку Збаража (тобто, існуючого зараз замку)¹⁰. У результа-

⁴ Собчук В. Мережа оборонних споруд Південної Волині (серед. XIV — 1-а полов. XVII ст.). // Середньовічні та ранньомодернові оборонні споруди Волині / — Кременець: Астон, 2006. — (Кременецько-Почаївський ДІАЗ). — С. 17—57.

⁵ Кривенко А. Крощенко Л. Комплексні дослідження історико-архітектурної спадщини Вишнівця. // АСУ 3 ч. 2. — К.: Українознавство, 1996. — С. 198-208.

⁶ Могитич Р. Історична топографія Теревовлі / Роман Могитич // Наукові записки Національного заповідника «Замки Тернопілля». — 2011. — №2. — С. 36—46.

⁷ Підставка Р. Замок у Вишнівці: історія виникнення, становлення та локалізації / Руслан Підставка // Видання НУ «Львівська Політехніка» «Historical and Cultural Studies» Volume 1, № 1. — Електронний ресурс. Точка доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/26039/1/14-69-75.pdf>;

⁸ Підставка Р. В. Замок у Скалі-Подільській. Ретроспектива і сучасність [Електронний ресурс] / Руслан Підставка, Мирослав Сивий // Науковий альманах «Пам'ятки України». — 2017. — Режим доступу до ресурсу: https://www.academia.edu/34761683/Замок_у_сміт_Скала-Подільська_Науковий_альманах_Пам'ятки_України_.pdf

⁹ Підставка Р. Язловець — 640. Історія, архітектура, туризм / Руслан Підставка, Олег Рибчинський. — Тернопіль: Лібра Терра, 2013. — 128 с. — (Національний заповідник «Замки Тернопілля»)

¹⁰ Підставка Р. Перша писемна згадка про місто і «новий» замок у Збаражі [Електронний ресурс] / Руслан Підставка // — 2017. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.slideshare.net/ssuserb2b570>

ті тривалих пошуків та історико-архітектурних досліджень вдалося встановити ім'я архітектора, який вважається автором Замкового палацу м. Збаража, якого А. Мілобезький вважав невідомим¹¹. Невелика стаття польського архітектора М. Карповіча¹² дала нам змогу оприлюднити з великою долею імовірності прізвище відомого італійського архітектора, придворного архітектора польського короля Зигмунда III Вази — Матео Кастелло (Кастеллі)¹³. Споруди кін. XVI-поч. XVII ст. в Італії (палаццо Кіджі та палаццо Матеї), Литви (Вільнюський кафедральний собор) та Польщі (Королівський палац та Уяздовський замок у Варшаві, палац Краківських єпископів у Кельцах, палац та каплиця кн. Збараських у Кракові), до спорудження яких був причетний М. Кастелло, мають ті ж характерні архітектурні особливості, що й палац у Збаражі. Однак для відтворення внутрішніх інтер'єрів під час реставрації експозиційних залів Замкового палацу в Збаражі використовувалися зовсім інші аналоги (Вавель, Підгірці та Вишнівець)¹⁴. Крім того, збереглися замкові палаци в Польщі, що будували брати Збараські (Піліца, Краків, Лодиговіце, Консковоля), оздоблення внутрішніх інтер'єрів яких визначалося мистецькими уподобаннями князів Юрія і Христофора, які також до уваги не було взято. На даний час проводять підготовчі роботи з реставрації Золотої зали правого крила другого поверху Збараського замкового палацу та правого флігеля.

¹¹ Підставка Р. В. Тайна замка в Збараже: шаги к разгадке / Руслан Підставка // Замкі, палаци і сядзібы у кантэксце еўрапейскай культуры / Руслан Владимирович Підставка. — Мінск: «Медысонт», 2013. — (Установа «Музей «Замкавы комплекс «Мір»). — (Зборнік навуковых артыкулаў). — С. 158—163.

¹² Karpowicz M. Matteo Castello i zamek w Zbarazu / Mariusz Karpowicz. // «Saeculum Christianum». — 2003. — S. 79—81.

¹³ Підставка Р. В. Деякі особливості спорудження Замкового палацу Збаража [Електронний ресурс] / Руслан Підставка // «Археологія і фортифікація Середнього Подністров'я». — 2013. — Режим доступу до ресурсу: http://muzeum.in.ua/files/Збірник_2013.pdf

¹⁴ Вербовецький Ю. В. Інтер'єри Палацу князів Збараських XVII ст. в м. Збаражі Тернопільської області. Від проекту до втілення [Електронний ресурс] / Юрій Вербовецький // Наукові записки Національного заповідника «Замки Тернопілля». — 2017. — Режим доступу до ресурсу: https://www.academia.edu/35649611/Наукові_записки_Національного_заповідника_Замки_Тернопілля_7_2017_.pdf

Одним з найпрезентабельніших об'єктів регіону є замок XIII–XVIII ст. в с. Язловець Бучацького району Тернопільської області. У результаті тривалої співпраці та консультацій з польським доктором історії, професором Шляського університету в Катовіцах Ежи Сперкою і доктором історичних наук, професором Київського університету ім. Б. Грінченка Віталієм Михайловським нам вдалося обґрунтувати зміну першої писемної (документальної) згадки про с. Язловець Бучацького району з 1379 на 1373 р., а замок у Язловці змінив свою «офіційну дату народження» з 1436 на 1373 р.¹⁵ Язловецька твердиня не тільки стала документально старшою на 63 роки, а й змінила час побудови. На основі історико-географічних, архітектурних та архівних досліджень польського професора Богдана Гверкена, нам вдалося продатувати першу муровану оборонну споруду протозамку в Язловці другою половиною XIII ст.¹⁶

Що стосується ремонтно-відновлювальних робіт, які проводить заповідник у Верхньому замку Язловця, то вони розпочалися у 2009 р. з розчистки ромбовидної вежі-донжона від сміття, вирубування дикоростучих дерев та чагарників дитинця замку та ліквідації аварійного стану твердині. На даний час проводиться відбудова південної підпірної стіни Верхнього замку, з метою запобігання зсувів ґрунту під час перезволоження схилу. Крім того, відновлено міжповерхові сходи у ромбовидній вежі.

Групою архітекторів Львівського інституту «Укрзахідпроектреставрація» у 80-х роках минулого століття під керівництвом М. Гайди розробила ескізний проект реставрації та пристосування комплексу Язловецького замку під культурно-відпочинковий центр, яким було передбачено ряд сходів¹⁷ (рис. 1).

У результаті історико-картографічного, історіографічного та іконографічного аналізу оборонних споруд смт. Вишневець Збаразького району нам вдалося встановити пер-

¹⁵ Підставка Р. Язловець — 640., С. 29-32.

¹⁶ Підставка Р. Язловець — 640., С. 62.

¹⁷ Замки Тернопільської області. Язловець (Яблунівка). // Вісник інституту «Укрзахідпроектреставрація». — 2000. — №11. — С. 79–81.

шу документальну (!) згадку про «твержу Вишневець» — 1 вересня 1475 р., а «castellum Wiśniowiec» фігурує в історичних джерелах уже у 1512 р.¹⁸. Існуючий палац у Вишнівці, який традиційно датують першою третинною XVIII ст., фігурує ще в контексті спорудження руським воєводою Ієремією Вишневецьким у 1630–40-х рр. на місці старого замку бастионних фортифікацій. І. Чаманська зазначає, що в 1640 р. кн. Ярема Вишневецький розпочав будову палацу у Вишнівці на місці, де він розташований зараз. Можливо була збудована лише його центральна частина і планував князь його завершити і оселитися в ньому невідомо¹⁹.

Процес реставрації чи, швидше, ревіталізації замку триває з 1999 року. Нещодавно урочисто відкрито Дзеркальну залу палацу, відреставровану на кошти Міністерства культури України, гранту Посольського фонду США та спецкоштів НЗ «Замки Тернопілля» за проектом АМ Ю. Вербовецького (рис. 2). На черзі — розробка проектів пристосування інших приміщень і залів палацу. Проводяться роботи по розчищенню та ландшафтному дизайну призамкового парку у Вишнівці.

У результаті опрацювання археологічних, історіографічних та картографічних матеріалів нами було обґрунтовано зміну дати першої писемної згадки про укріплення Скалата («*oppidum Skalath*») з 1513 на 1503 рік²⁰. Що стосується Скалата, то традиція твердить, що замок був збудований галицьким мечником Кшиштофом Віхровським у 1630 р., а перша писемна згадка про саме містечко датується за різними джерелами по-різному. «Історія міст і сіл Української РСР. Тернопільська область», без посилання на джерело, подає дату 1569 р. У науково-довідковому виданні Інститут історії України НАНУ «Міська історія України: проблеми початкового датування» (2 розділ) пропонується порівняль-

¹⁸ Підставка Р. Замок у Вишнівці. С. 71.

¹⁹ Czamańska I. Wiśniowiec. Monografia rodu/Iłona Czamańska// W-wa Poznańskie. — Poznań. — 2007. — S. 179.

²⁰ Підставка Р. Ювілей об'єктів Національного заповідника «Замки Тернопілля» — важливий чинник розвитку туризму регіону / Руслан Підставка// Рекреаційний потенціал Прикарпаття. Історія сучасний стан, перспективи. — Івано-Франківськ. — 2013 р. — С. 218–227.

на таблиця дат перший писемних згадок за наступними на-
уковими та енциклопедичними виданнями (відповідно до
колонок):

1. «Енциклопедическій словарь» (Ф. А. Брокгауз,
І. А. Єфрон) — 1569 р.
2. «Енциклопедія Українознавства» — 1564 р.
3. «Історія міст і сіл Української РСР».
4. «Радянська енциклопедія історії України».
- 5, 6, 7. «Українська Радянська Енциклопедія», «Україн-
ський радянський енциклопедичний словник» і «Геогра-
фічна енциклопедія України».
8. Довідники «Міста України» та «Містечка України»,
А. С. Івченко.
9. Список історичних населених місць України (Постано-
ва Кабінету Міністрів України від 26 липня 2001 р., № 878).
10. Інформаційно-статистичний довідник «Міста Украї-
ни» (упорядник — О. А. Панасенко).
11. «Енциклопедія історії України».
12. Офіційні інтернет-сайти місцевих органів державної
влади та органів самоврядування

Скала-Подільська, амт, Тр	XIV ст.	XIII ст.	1 пол. XIV ст.	—	1 пол. XIV ст.	1 пол. XIV ст.	1 пол. XIV ст.	1300-50	1569	—	—	—
Скалат, м., Тр	—	1569	1564	1569	1564	1564	1564	1564	1564	1634	—	—

За різними даними Скалат датується 1564 або 1569 рр.
У 2013 році відбулося урочисте святкування 500-річчя Ска-
лата на основі документу за № 10481 у «*Matricularum Regni
Poloniae Summaria ...*», де під 1513 р. згадуються населе-
ні пункти Лошнів, Скалат і Сущин у володінні Станіслава
Лошнівського. У згаданому «*Matricularum Regni*» вдалося
виявити документ, що стосується Скалата і старший від
попереднього рівно на 10 років. За № 766 під 15 травня
1503 р. згадуються «укріплення Скалата» у володінні хол-
мського старости Миколая Жолкевського.

З 2000 року замок у Скалаті перебуває на балансі НЗ
«Замки Тернопілля». Протягом останніх років було пере-
крито черепицею всі вежі, відновлено міжповерхові пере-
криття трьох веж та пристосовано до туристичних потреб
Північну та Східну вежі Скалатського замку. Концепція

реставрації та пристосування замку у Скалаті розроблена Архітектурною майстернею Юрія Вербовецького (Рис. 3).

Спільно з кафедрою географії ТНПУ ім. В. Гнатюка (проф. Сивий М. Я.) нами проводились комплексні фізико-географічні (геолого-геоморфологічні, петрографічні та гідрологічні) історико-архітектурні дослідження замку в Скалі-Подільській, результати яких були опубліковані в низці фахових видань²¹.

Проведені дослідження дозволили встановити передумови спорудження фортеці в Скалі на Збручі саме в межах існуючого мису, на карбонатних породах (вапняках), які за стратиграфічною приналежністю відносяться до скальської серії дзвенигородської світи верхнього силуру. Крім того, на основі іконографіки запропоновано припущення про характер гідросітки локації з рівнем води на багато вищим за сучасний, що значно утруднювали доступ до протофортеці в Скалі. Аналіз історіографічного та архітектурного матеріалу дав змогу узагальнити отримані дані у вигляді відповідної таблиці²².

Наведені результати досліджень свідчать про те, що за детального і комплексного підходу до вивчення конкретної теми, можливо змінити традиційні, роками усталені погляди на подію чи факт, що підтверджує «непостійність» навіть такої статичної науки, як історична географія.

²¹ Підставка Р. В. Замок у Скалі-Подільській. Ретроспектива і сучасність [Електронний ресурс] / Руслан Підставка, Мирослав Сивий // Пам'ятки України. Науковий альманах. Вип. 3(43). — 2017. — Режим доступу до ресурсу: https://www.academia.edu/34761683/Замок_у_свт._Скала-Подільська_Науковий_альманах_Пам'ятки_України_.pdf ; Підставка Р. В. Проблема і стан досліджень замку в Скалі-Подільській [Електронний ресурс] / Руслан Підставка, Мирослав Сивий // Європа-Україна-Світ. — Вип. 20. 2017. — 2017. — Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/324897876_Problematika_i_stan_doslidzen_zamku_v_Skali-Podilskij_R_Pidstavka_M_Sivij_Evropa-Ukraina-Svit_-_Vip_20_2017.

²² Підставка Р. В. Замок у Скалі-Подільській. С. 49-51.

HISTORIOGRAPHICAL, ICONOGRAPHIC AND CARTOGRAPHIC SOURCES IN THE CONTEXT OF REPRODUCTION OF TERNOPIL REGION CASTLE

The article analyzes historiographic studies devoted to defensive structures, which are historical and cultural monuments of national importance and are on the balance of the National Reserve «Zamky Ternopilla». It was given the main results of scientific researches of fortresses and castles of Ternopil region which were introduced into scientific circulation. Also it was considered about the most extensive restoration projects of the reserve and perspective directions of revitalization of defense structures of the region.

Key words: *historical and cultural monuments, florists, castles, revitalization of fortifications, historiographical research*

THE
MIC
LUE

KDC

EP
CTV

BA
BT
M